

**Сенките на войната: Казанлъшкият регион през 1877 година
спред британския консул Блънт**

**Shadows of War: The Region of Kazanlak
according to the British Consul Blunt in 1877**

**Александър ЗЛАТАНОВ
Aleksandar ZLATANOV**

DOI: 10.61836/PDLL7515

Received: 18.06.2025
Available online: 21.11.2025

Abstract: *The Russo-Turkish War of 1877–1878 concluded the protracted Eastern Crisis, reshaping the geopolitical and territorial landscape of the Balkans fundamentally. The human and social consequences of this military confrontation were profound. The Russo-Turkish War unleashed unprecedented demographic turmoil, mass emigration, disease outbreaks, widespread destruction, and forced violence against both Muslim and non-Muslim civilians across the central Rumelia province. Scholars estimate that hundreds of thousands of Muslims and Christians were displaced, and disease outbreaks and famine exacerbated mortality rates in the war-affected regions. In that regard, the Kazanlak region, located immediately to the Shipka Pass – a critical route between the plains of northern Bulgaria and the Thracian lowlands – was among the severely affected areas. During July–August 1877, this region became the epicenter of military operations, with clashes between Russian forces under General Gurko and Ottoman forces commanded by Süleyman Pasha. The detailed observations of British Consul J. E. Blunt, encapsulated in his “Report on the Effects of the Russian Invasion of Roumelia”, assisted by Edmund Calvert and Frederick Calvert, constitute a primary source that captures the scale of demographic, economic, political and social changes experienced by the strategically important Kazanlak district in 1877 during the Russo-Turkish War of 1877–1878. Blunt and his assistants documented the population displacements, housing destruction, agricultural devastation, and widespread economic collapse triggered by the war. This article presents and integrates Consul Blunt’s original observations in 1877 with insights and analysis, contributing to a nuanced understanding of how geopolitical strategies translated into local demographic and social transformations. Through examining these interconnected dynamics, the study illuminates the complex relationship between military actions and their lasting impact on civilian populations, particularly in sensitive strategic zones such as the Kazanlak region.*

Keywords: *Russo-Turkish War of 1877–1878, Kazanlak region, Demography, War destruction, British Consular reports*

JEL: *N33, N43, N53, N93, O15, O18*

Руско-турската война от 1877–1878 г. слага край на продължителната Източна криза, започнала през 1875 г., като фундаментално преобразува геополитическата и териториалната карта на Балканите.¹ Договорите от Сан Стефано и Берлин официално утвърждават краха на османския суверенитет в значителни части от Югоизточна Европа, което води до създаването на автономни и независими балкански държави. Това бележи повратна точка, при която дългогодишните османски териториални и административни структури се разпадат. На тяхно място се оформят нови национални идентичности и държавни образувания, променящи в дълбочина демографското и политическото равновесие в региона. Същевременно тези нови териториални образувания стават поле и за геополитически сблъсък на големите империи (Vasileva, 2020).

Войната от 1877–1878 г. предизвиква и безпрецедентни демографски сътресения, масова емиграция, епидемии, широко разпространено насилие срещу мюсюлманското и немюсюлманското цивилно население в централната провинция Румелия. Човешките, социалните, икономическите и геополитическите последици от тази военна конфронтация са значителни. Оценките сочат, че стотици хиляди мюсюлмани и християни са разселени, а епидемиите и гладът увеличават смъртността в засегнатите от войната региони (Karpat, 1985; Poprek, 2023, pp. 65–81; Poprek, 2018, pp. 45–59).

В това отношение районът на Казанлък, разположен в непосредствена близост до прохода Шипка – един от ключовите маршрути, свързващи равнините на Северна България с Тракийската низина – е сред най-тежко засегнатите области. През юли–август 1877 г. този регион се превръща в епицентър на военните действия между руските сили под командването на генерал Гурко и османските сили, командвани от Сюлейман паша. Сраженията около прохода имат решаващо значение за изхода на войната, а районът на Казанлък и съседните му области претърпяват тежки социално-икономически и демографски промени (Stampton, 1990, pp. 43–46).

Казанлък и околностите му имат важно икономическо и стратегическо значение за Османската империя от XV до XIX в., главно поради плодородните си земи и благоприятното си физикогеографско положение (Кауарина, 2017, pp. 227–247). Разположен в Розовата долина, този район просперира с производ-

¹ Изследването, представено в тази статия, е финансирано от грант на Полския национален научен център: „Социални промени в мюсюлманските общности в Босна и Херцеговина и България през втората половина на XIX и началото на XX век: Сравнителни изследвания“ (2020/39/B/HS3/01717).

ството на розово масло. Това производство допринася значително за местната икономика, като се изнася в големи количества, облагодетелствайки както местните търговци, така и османските чиновници. Османските архивни източници документират различни аспекти от ежедневието и административните практики. Те разкриват непрекъснатите усилия на османските власти да поддържат стабилност в района чрез ефективно управление. Наличните изворови данни представят Казанлък като развит градски център преди войната, като част от санджак Филибе. Той е един от двата града в областта, заедно със самия център Пловдив, в които съществуват болници, което показва степента на урбанистично развитие. Градът разполага с характерни за османския административен модел институции – конак, съдилища, кредитни и благотворителни фондове, висши ислямски и български образователни институции. Налице са и множество храмове – църкви, джамии и синагога. Икономическата му жизненост се подчертава от многобройните търговски обекти: от дюкяни и маази до специализирани работилници за производство на занаятчийски продукти. Значителният брой кафенета и ханове допълнително разкриват стопанската му виталност (Atanasov, 2020a, pp. 91–100; Atanasov, 2020b, pp. 47–58).

Подробните наблюдения на британския консул Джон Елайджа Блънт, обобщени в неговия „Доклад за последиците от руската инвазия в Румелия“², изготвен с помощта на дипломатите Едмънд Калвърт и Фредерик Калвърт, представлява първичен източник, който отразява мащаба на демографските, стопанските и социалните промени в Казанлъшкия регион през 1877 г. Блънт и неговите колеги документират движенията на населението, разрушаването на жилища, опустошаването на селското стопанство и широко разпространения икономически колапс, предизвикан от войната. Тези наблюдения очертават подробна картина на процесите, при които отделни селища претърпяват обезлюдяване до 60% от мюсюлманското и немюсюлманското население, значителен полов дисбаланс в резултат на високата смъртност по време на войната и рязък спад на занаятчийското производство в Казанлък и региона³.

Тук трябва да се подчертае контекстът и ограниченията на британските консулски доклади от този период, от които докладът на Блънт от юли–август 1877 г. не прави изключение. Британските доклади от Османска Румелия по време на Източната криза представляват важни исторически източници, които хвърлят светлина върху редица детайли, но са най-вече фокусирани върху процесите, свързани с мюсюлманското население. Това не е учудващо, тъй като британският вектор по подразбиране се опира на мюсюлманското население в Румелия. Британските дипломати и консули през тази епоха имат преимущество силно изразени протурски позиции. Тези позиции са формирани чрез мно-

² The National Archives (TNA), Foreign Office (FO), 424/467.

³ TNA, FO 881/3574, pp. 2–18.

го продължително пребиваване и служба в Османската империя и лични връзки с османски официални лица, които в крайна сметка повлияват на докладите им с пренебрежително или небрежно отношение към християнските оплаквания и недоволства (Iseminger, 1968, pp. 297–316).

Повечето британски консули са с дълъг стаж на място: 10, 15, дори 20 години, като например Джон Е. Блънт, Чарлз Блънт, Фредерик Калвърт, Уилям Холмс, Джеймс Скийн, Алфред Билиоти, Ричард Рийд и др. Те често подценяват степента и въздействието на вътрешнодържавните проблеми, неефективността на местното управление и дори насилието срещу християнските общности, което ескалира по време на Източната криза от 1875–1878 г. В докладите си те несъразмерно подчертават трудностите, понасяни от мюсюлманите, като се пренебрегват сходни преживявания сред немюсюлманите. Тази пристрастност произтича в значителна степен от външнополитическата концепция на Лондон да запази интегритета на Османската империя като противовес на руската експанзия. В резултат на това възприетата от Форин Офис перспектива често е „оцветена“ от официалната политика, което частично ограничава способността на британската дипломация да оценява обективно ситуацията на Балканите (Iseminger, 1968, pp. 310–316).

Следователно, макар и ценни за разбирането на конкретни аспекти на демографските, социалните и икономическите промени, тези доклади са до известна степен ограничени. Същите характеристики важат и за доклада на Блънт – интервюиране само на мюсюлмани в региона на Казанлък, фокусиране и оформяне на разказа около страданията на мюсюлманите и мюсюлманската перспектива, като до голяма степен се пренебрегват или минимизират едновременните страдания, разселване и жестокости, преживени от християнско население.

Депозираният доклад до Форин Офис на 30 декември 1877 г. започва с кратко описание и данни на Казанлъшкия регион. Пътуването на Блънт през юли–август 1877 г. продължава, по негови думи, малко повече от седем седмици, в които посещава всички селища, с изключение на следните четири: селата Кованлик и Селица в Балкана, намиращи се под руски контрол; Къзъл Агач Дере и Яси Виран, като първото село е напълно опожарено, а второто – на две трети. През същата година в окръга са регистрирани 50 селища, от тях 8 български, 22 турски и 20 смесени.

Мъжкото население в Казанлък и окръга през 1870 г., според регистрите на българската общност, които Блънт ползва и посочва, е 22 602 души, разпределени както следва:⁴

⁴ TNA, FO 424/467, p. 2.

Таблица 1.

Мъжко население в Казанлъшко през 1870 година

Българи	11 728
Турци	10 100
Мюсюлмански цигани	646
Евреи	128
ОБЩО	22 602

Според същия източник, общото население на град Казанлък през 1866 г. е около 12 000 души, от които 8000 са българи, а 4000 – турци. Мъжкото население на цялата Казанлъшка област е изчислено от ръководителите на турската и българската общности през 1876 г. на 29 281 души, а през 1877 г. – на 30 800 души, от които 15 420 са турци, а 15 380 – българи⁵. Тоест наблюдаваме едно балансирано съотношение между мюсюлманското и немюсюлманското население в региона.

През 1876 г. християните в град Казанлък разполагат с 4 църкви и 1 манастир, 4 девически и 1 мъжко училище; мюсюлманите имат 12 джамии, 10 светски (мъжки) училища и 3 девически училища, освен 6 малки „медресета”.

Според събраните данни от Блънт, изложени в Приложение № 2, 8-те български села в Казанлъшко имат 1342 къщи (домакинства), 4 църкви и 4 училища; 22-те турски села – 2855 къщи (домакинства), 26 джамии и 25 училища; 20-те смесени селища съответно 2996 български къщи (домакинства), 18 църкви и 18 училища; и 2496 турски къщи (домакинства), 27 джамии и 25 училища (вж. Таблици 2, 3 и 4).

Таблица 2.

Български селища в Казанлъшко през юли 1877 година⁶

Име в оригинала	Днешно име ⁷	Къщи	Училища	Църкви
Shipka	Шипка	700	2	2
Touria	Турия	200	1	1
Kizil-Agatch Dere	Средногорово	175	1	1
Covanlik (Erekli Dere; Bouyk Dere; Dimo; Pappas Allan)	Сливито	235	–	–
Selitza	Селце	32	–	–
ОБЩО	8	1342	4	4

⁵ Ibid.

⁶ Ibid, p. 24.

⁷ Локализацията на селищата е направена от автора.

Таблица 3.

Турски селища в Казанлъшко през юли 1877 година⁸

Име в оригинала	Днешно име ⁹	Къщи	Училища	Джамии
Issova-Bala	Горно Изворово	170	1	1
Issova-Orta	–	73	1	2
Issova-Zir	Долно Изворово	84	1	1
Shekerelli	Хаджидимитрово	122	1	1
Omourdjali	Шейново	186	2	2
Urenli	Асен	95	1	1
Sofilar-Bala	Скобелево	120	1	1
Hamidli	Ясеново	150	1	1
Saltiklar	Копринка	120	2	2
Bayazidli	Дунавци	120	1	1
Bitchareli	Голямо Дряново	100	1	1
Sarhanli-Bala	Горно Сахране	150	1	1
Kiutchuk-Ova	Манолово	160	1	1
Doimishlar	Осетеново	250	3	2
Pidjali	Павел Баня	180	1	2
Armagan-kioi	Бузовград	130	1	1
Mesjid-Soundedlar	Горно Черковище	128	1	1
Yemishlar	Овощник	74	1	1
Sofilar-Muftis	Юлиево	114	1	1
Sofilar-Yaikanli	Дъбово	36	–	–
Kishla	Зимница	143	1	1
Himar-Djedid	Люляк	150	1	1
ОБЩО	22	2855	25	26

⁸ TNA, FO 424/467, p. 24.⁹ Локализацията на селищата е направена от автора.

Таблица 4.

Смесени българо-турски селища в Казанлъшко през юли 1877 година¹⁰

ИМЕ		КЪЩИ			УЧИЛИЩА			Джамии	Църкви
Име в оригинала	Днешно име ¹¹	Турски	Български	Общо	Турски	Български	Общо		
Ketchedéré	Енина	52	560	612	1	2	3	1	2
Hasskioi	Крън	140	62	202	2	1	3	2	1
Sarhanli-Zir	Долно Сахране	130	140	270	2	1	3	3	1
Hizir-Ilias	Търничени	120	130	250	1	1	2	1	1
Akbash	Габарево	180	159	339	1	1	2	2	1
Boyiuk-ova	Тъжа	320	180	500	2	1	3	2	1
Oktchilar	Александрово	315	25	340	1	–	1	1	–
Cara-Ghekli	Виден	110	112	222	1	1	2	1	1
Djami-Sounetler	Горно Черковище	175	190	365	1	1	2	1	1
Hamoursiz	Ръжена	77	23	100	1	–	1	1	–
Ishikli	Кънчево	78	40	118	1	–	1	1	–
Horoslar	Розово	34	61	95	1	1	2	1	1
Mufliis	Мъглиж	175	450	625	2	2	4	2	2
Oglan-Hidir	Тулово	50	50	100	1	1	2	1	1
Tchanaktchi	Ягода	55	17	72	1	–	1	1	–
Kozludja	Шаново	58	100	158	1	1	2	1	1
Yaikanli	Дъбово	105	175	280	1	1	2	1	1
Yassi-Viran	Елхово	60	350	410	1	1	2	1	2
Uflahanli	Ветрен	170	120	290	2	1	3	2	1
Tchanganli	Черганово	92	52	144	1	1	2	1	–
ОБЩО	20	2496	2996	5492	25	18	43	27	18

Блънт предоставя ценни сведения за образователните и религиозните институции на християните в гр. Казанлък и региона през 1870 г. в Приложения № 3 и № 4. Тринадесет от шестнадесетте села, в които има християнски храмове през 1870 г., са в смесени села, и във всички тях църквите са по-големи и във всяко отношение по-солидно и по-скъпо построени от джамиите, по думите на Блънт¹²

¹⁰ TNA, FO 424/467, p. 25.

¹¹ Локализацията на селищата е направена от автора.

¹² TNA, FO 424/467, p. 2.

(вж. Таблица 5). Данните за християнските училища показват тяхното равномерно географско разпределение в региона, а броят на учениците, учителите, заедно с техните заплати, разкриват динамиката на социално-икономическата тъкан в Казанлъшко (вж. Таблица 6).

Таблица 5.

Български църкви в Казанлъшко през 1870 година¹³

Селище	Посветена на	Построена
Казанлък	Богородица	1834
Ditto	Св. Троица	1838
Ditto	Св. Йоан	1847
Ditto	Манастир	1861
Ditto	Св. Илия	1866
Кечидере (Енина)	–	1060
Ditto	–	1855
Муфлис (Мъглиж)	Св. Никола (Манастир)	1067
Ditto	Св. Димитър	1831
Шипка	–	1367
Ditto	–	1847
Яси Виран (Елхово)	Св. Михаил	1831
Къзъл Агач Дере (Средногородо)	Св. Димитър	1831
Мелемез (Турия)	Св. Димитър	1832
Акбаш (Габарево)	Св. Георги	1834
Яйканли (Дъбово)	Св. Георги	1842
Козлуджа (Шаново)	Богородица	1842
Карагеикли (Виден)	Св. Атанас	1845
Джами Сунетлар (Горно Черковище)	–	1845
Хидир Илияс (Търничени)	–	1847
Сарханли (Долно Сахране)	–	1847
Буюк Ова (Тъжа)	–	1855
Хорослар (Розово)	Св. Георги	1859
Хаскъой (Крън)	Св. Михаил	1863

¹³ Ibid., p. 25.

Таблица 6.

Български училища, ученици и учители в Казанлъшко през 1870 година¹⁴

Селище ¹⁵	Училища		Ученици		Учители		Заплати	
	Мъжки	Женски	Мъже	Жени	Мъже	Жени	Мъже (гр.)	Жени (гр.)
Казанлък	4	1	700	150	10	3	35 000	8000
Енина	1	1	150	50	2	1	3500	1500
Мъглиж	1	1	200	60	2	1	4500	1500
Дъбово	1	–	60	–	1	–	1500	–
Ветрен	1	–	70	–	1	–	2000	–
Елхово	1	–	120	–	1	–	2500	–
Тулово	1	–	40	–	1	–	1500	–
Шаново	1	–	60	–	1	–	2000	–
Средногорово	1	–	80	–	1	–	2000	–
Розово	1	–	30	–	1	–	1200	–
Горно Черковище	1	–	50	–	1	–	1300	–
Виден	1	–	60	–	1	–	1600	–
Турия	1	–	80	–	1	–	2000	–
Търничени	1	–	60	–	1	–	2500	–
Тъжа	1	–	70	–	1	–	2000	–
Габарево	1	–	80	–	1	–	4000	–
Долно Сахране	1	–	60	–	1	–	2000	–
Шипка	1	1	250	60	2	1	4000	1500
Крън	1	–	40	–	1	–	1500	–
Черганово	1	–	30	–	1	–	1500	–
ОБЩО	23	4	2290	320	32	6	78 100	12 500

Като дългогодишен дипломат, обикалял и служил в различни части на Османска Румелия, Блънт предлага в своето кратко физикогеографско описание за казанлъшкия регион интересна перспектива за плодородието и стопанския възход на околността в навечерието на военните действия. Докладът си той започва с описание на множеството селища, разположени в подножието на балканските разклонения, спускащи се към долината, чието процъфтяване и нарастване на населението не са прекъсвани в продължение на много години. Особено впечатление му правят розовите градини и лозя, които са „толкова гъсто разположени, че почти не оставят свободно място по склоновете на пла-

¹⁴ Ibid., p. 26.

¹⁵ Имената на селищата са дадени в съвременен вариант.

нината¹⁶. В равнината и по бреговете на реката британският консул открива многобройни села, също толкова богати, ако не и повече, от тези в подножието на планината. Те са обградени от розови насаждения и овощни градини, разполагат с обширни ливади, осигуряващи паша за многобройни стада овце и крави – още едно свидетелство за заможността на местното население¹⁷. Консултът отбелязва, че във всички тези села къщите са добре построени, отличавайки се с по-изчистен архитектурен стил в сравнение с жилищата в районите северно от Балкана и значително превъзхождащи тези в българските и турските села на Македония.

Разположен в непосредствена близост до Шипченския проход, регионът на Казанлък претърпява значителни щети от преките военни сражения между руските и османските сили на място. Наблюденията на Блънт разкриват едно широко по обхват разрушение, което засяга както мюсюлманските, така и християнските общности. Подробните данни за унищожени домове, религиозни сгради и образователни институции подчертават мащаба на разрушенията и онагледяват дълбоките последици от войната (вж. Таблици 6 и 7). Затова не е изненадващо, че регионът преживява значителна вълна на преселение и рязък спад на местните занаятчийски и селскостопански дейности. Това отразява по-широкия икономически колапс в резултат на военните действия и последвалите нестабилност и беззаконие.

Таблица 7.

Изгорени турски къщи, джамии и училища в Казанлъшко по време военните действия през 1877 година¹⁸

Селища ¹⁹	Преди войната				Изгорени по време на войната			
	Къщи	Джамии	Училища	Общо сгради	Къщи	Джамии	Училища	Общо разрушени
Град Казанлък	Неизвестно	12	15	–	–	–	–	–
Турски селища								
Горно Изворово	170	1	1	172	96	–	1	97
–	73	2	1	76	57	2	1	60
Долно Изворово	84	1	1	86	68	1	1	70

¹⁶ TNA, FO 424/467, p. 3.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid., p. 127.

¹⁹ Имената на селищата са дадени в съвременен вариант.

Хаджидимитрово	122	1	1	124	52	1	1	54
Шейново	186	2	2	190	161	2	2	165
Асен	95	1	1	97	52	–	1	53
Скобелево	120	1	1	122	13	1	1	15
Ясеново	150	1	1	152	60	1	–	61
Копринка	120	2	2	124	33	2	2	37
Дунавци	120	1	1	122	90	1	1	92
Голямо Дряново	100	1	1	102	25	1	1	27
Горно Сахране	150	1	1	152	26	1	–	27
Манолово	160	1	1	162	–	–	–	–
Осетеново	250	3	2	255	–	–	–	–
Павел Баня	180	2	1	183	90	2	–	92
Бузовград	130	1	1	132	7	–	–	7
Горно Черковище	128	1	1	130	50	–	–	50
Овощник	74	1	1	76	25	–	–	25
Юлиево	68	1	1	70	57	1	–	58
Дъбово	36	–	–	36	36	–	–	36
Зимница	143	1	1	145	77	1	–	78
Люляк	150	1	1	152	25	–	1	26
Българо-турски селища								
Енина	52	1	1	54	10	1	–	11
Крън	140	2	2	144	43	2	–	45
Долно Сахране	130	3	2	135	–	–	–	–
Търничени	120	1	1	122	–	–	–	–
Габарево	180	2	1	183	–	–	–	–
Тъжа	320	2	2	324	–	–	–	–
Александрово	315	1	1	317	–	–	–	–
Виден	110	1	1	112	15	1	1	17
Горно Черковище	175	1	1	177	130	–	–	130
Ръжена	77	1	1	79	33	–	–	33
Кънчево	78	1	1	80	2	–	–	2
Розово	34	1	1	36	15	–	1	16
Мъглиж	175	2	2	179	16	–	–	16
Тулово	50	1	1	52	12	–	1	13
Ягода	55	1	1	57	13	1	1	15
Шаново	58	1	1	60	4	–	–	4
Дъбово	105	1	1	107	80	1	–	81

Елхово	60	1	1	62	21	–	–	21
Ветрен	170	2	2	174	53	–	–	53
Черганово	92	1	1	94	30	1	1	32
ОБЩО	5305	54	49	5408	1577	24	18	1619

Таблица 8.

**Изгорени български къщи, училища и църкви
по време на военните действия през 1877 година²⁰**

Селище ²¹	Преди войната				Изгорени по време на войната			
	Къщи	Църкви	Училища	Общо сгради	Къщи	Църкви	Училища	Общо разрушени
Български селища								
Шипка	700	2	2	704	700	2	2	704
Турия	200	1	1	202	200	1	1	202
Средногорово	175	1	1	177	175	1	1	177
Сливито	235	–	–	235	Няма	–	–	–
Селце	32	–	–	32	Ditto	–	–	–
Българо-турски селища								
Енина	560	2	2	564	38	1	1	40
Крън	62	1	1	64	16	1	1	18
Долно Сахране	140	1	1	142	130	1	1	132
Търничени	130	1	1	132	116	1	1	118
Габарево	159	1	1	161	150	1	1	152
Тъжа	180	1	1	182	165	1	1	167
Александрово	25	–	–	25	9	–	–	9
Виден	112	1	1	114	42	1	1	44
Горно Черковище	190	1	1	192	170	1	1	172
Ръжена	23	–	–	23	–	–	–	–
Кънчево	40	–	–	40	–	–	–	–
Розово	61	1	1	63	31	1	1	33
Мъглиж	450	1	2	453	52	1	1	54
Тулово	50	1	1	52	–	–	–	–

²⁰ TNA, FO 424/467, p. 128.

²¹ Имената на селищата са дадени в съвременен вариант.

Ягода	17	–	–	17	–	–	–	–
Шаново	100	1	1	102	–	–	–	–
Дъбово	175	1	1	177	20	1	1	22
Елхово	350	2	1	353	230	1	1	232
Ветрен	120	1	1	122	108	1	1	110
Черганово	52	–	1	53	–	–	–	–
ОБЩО	4338	21	22	4381	2352	17	17	2386
Град Казанлък	Няма данни, унищожени	5	5	–	10	1	–	1

Както по-горе беше споменато, консул Блънт и неговите колеги поставят основния акцент върху мюсюлманското население и неговите страдания по време на своето обследване. Когато се споменават страданията или кланетата над българите, описанията са кратки и лишени от задълбочено проучване или конкретни подробности. Дори когато се съобщава, че цели български села (например Шипка, Турия и Къзъл Агач Дере) или български квартали (например в Сарханли Зир, Хъзър-Илиас, Акбаш, Буюк Оба, Джами-Сунелер, Яси Виран и Уфлаханли) са напълно изгорени, не са правени допълнителни разследвания за причините. По време на над седемседмичното си обследване британските дипломати интервюират само един (!) българин, игуменът на Мъглижкия манастир, защото той е препоръчан от местния имам. Представата на Блънт, която се вербализира многократно в доклада, че само руските казаци и българите са виновни за разрухата в региона, е проблематична, тъй като напълно пренебрегва още по-големите щети и разрушения, причинени от османските нередовни войски: башибозуците и черкезите. Показателно е, че по време на пътуванията, британските дипломати подробно регистрират данните за загинали, отвлечени и изчезнали мюсюлмани в региона в Приложение № 76 (вж. Таблица 9), докато аналогична информация за християнското население не е събирана.

Таблица 9.

Убити, ранени и изчезнали турци в Казанлъшко след юли 1877 година²²

Селище ²³	МЪЖЕ				ЖЕНИ				ДЕЦА			
	Убити	Ранени	Изчезнали		Убити	Ранени	Изчезнали		Убити	Ранени	Изчезнали	
			Отведени	Безследно изчезнали			Отведени	Безследно изчезнали			Отведени	Безследно изчезнали
Казанлък	206	9	2	22	24	3	–	–	10	–	–	–
Горно Изворово	21	–	4	–	–	–	–	–	–	–	–	–
–	51	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Долно Изворово	49	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Хаджидимитрово	106	–	–	–	10	5	–	–	–	3	–	–
Шейново	44	1	25	–	12	–	–	–	–	–	–	–
Асен	1	–	–	1	–	–	–	2	–	–	–	–
Скобелево	9	–	–	1	4	–	–	–	4	–	–	–
Ясеново	8	2	4	–	7	–	–	–	–	–	–	–
Копринка	13	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–
Дунавци	6	–	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Голямо Дряново	23	–	12	–	2	–	–	–	6	–	–	–
Горно Сахране	77	7	10	–	6	–	–	–	–	–	–	–
Манолово	7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Осетеново	6	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Павел Баня	5	1	16	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Бузовград	7	1	–	–	1	–	–	–	–	–	–	–
Горно Черковище	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Овощник	3	–	1	–	1	1	–	–	–	–	–	–
Юлиево	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Дъбово	4	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Зимница	16	1	–	8	–	–	–	4	–	–	–	–
Люляк	16	5	–	5	8	–	–	–	10	–	–	–

²² TNA, FO 424/467, p. 126.²³ Имената на селищата са дадени в съвременен вариант.

Енина	65	–	–	–	3	–	–	–	–	–	–	–
Крън	87	1	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–
Долно Сахране	72	–	5	2	4	–	–	–	–	–	–	–
Търничени	2	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Габарево	16	–	14	–	1	–	–	–	–	–	–	–
Тъжа	11	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Александрово	3	–	14	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Виден	–	1	14	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Горно Черковице	–	–	10	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Ръжена	5	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Кънчево	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Розово	5	–	–	5	–	–	–	–	–	–	–	–
Мъглиж	136	4	2	–	91	–	–	–	74	–	–	–
Тулово	13	3	2	–	32	–	–	–	35	–	–	–
Ягода	17	1	1	–	3	–	–	–	–	–	–	–
Шаново	36	–	–	–	1	2	–	–	–	–	–	–
Дъбово	36	–	16	–	8	–	–	–	5	–	–	–
Елхово	10	–	7	–	2	1	–	–	6	–	–	–
Ветрен	145	1	7	–	12	1	–	27	34	–	–	20
Черганово	1	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Шипка	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Турия	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Средногорово	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Сливито	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Селце	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
ОБЩО	1345	38	173	44	236	13	0	33	184	3	0	20

Друг пример в този контекст са посочените преки последствия от военните действия в Казанлък. Блънт регистрира унищожаването на 492 дюкяна в града – с други думи цялата чаршия – от османските нередовни войски. Той предоставя списък с 240 убити турци от мюсюлманските квартали на града, като в същото време съобщава, че не е открил български жертви в Казанлък през юли–август 1877 г. Всъщност може да се заключи, че Блънт не е търсил такива данни, тъй като е известно, че той изобщо не посещава българските квартали. Този пропуск едва ли е случаен, като се има предвид, че според наличните исторически сведения в същия период в града са убити над 300 българи (Dimitrov, 1899, pp. 221–224).

Важно е да се отбележи, че в същите месеци, през които Джон Елайджа Блънт пътува и документира региона на Казанлък, в съседния и до тогава про-

цфтяващ регион на Карлово (и селищата Клисура, Сопот, Калофер) се извършват масови убийства на българското население от османските нередовни войски. Броят на жертвите възлиза на няколко хиляди души²⁴. Въпреки че британските дипломати и Форин Офис са наясно с тези прояви на насилие, не са предприети подобни пътувания или разследвания от официални или дипломатически лица (Dimitrov, 1899, pp. 130–220; Osvobozhdenieto 1878, 1978).

В същото време е показателно, че в редица случаи по време на събитията, описани в региона на Казанлък, българите са помагали, предупреждавали и защитавали своите турски съседи от руските казаци, а в други случаи турците са правили същото за българите от черкезите и башибозуците.

В Таблица 10, съставена въз основа на събраните данни от доклада на Блънт, се сравняват материалните загуби на мюсюлманите и немюсюлманите. Макар щетите понесени от турското население да са значителни, таблицата ясно показва, че българските общности претърпяват далеч по-сериозни имуществени щети. Повече от половината от къщите им, както и по-голямата част от религиозните и образователните им сгради, са унищожени. Тази разлика демонстрира целенасочено унищожаване на български села и махали от османските редовни и нередовни войски. За разлика от това, макар и осезаеми, имуществените загуби на турското население са в по-малък мащаб.

Таблица 10.

**Сравнение на турските и българските материални загуби
в Казанлъшкия край през 1877 година въз основа на доклада на Блънт**

Категория	Турци (мюсюлмани)	Българи (християни)
Къщи (Общо)	5305	4338
Изгорени къщи	1577	2352
Процент	29.7%	54.2%
Религиозни сгради (Общо)	54 джамии	21 църкви
Изгорени религиозни сгради	24 джамии	17 църкви
Процент	44.4%	81%
Училища (Общо)	49	22
Изгорени училища	18	17
Процент	36.7%	77.3%

Подобно сравнение, като Таблица 10, но за човешките жертви в региона тук не може да бъде направено коректно поради липса на такива данни в доклада на Блънт от страна на християните. Въпреки това, цифрите за мюсюлманските цивилни жертви са значителни: 1765 убити, 54 ранени и 270 изчезнали.

В заключение, докладът на британския консул Блънт показва недвусмислено, че икономически, социално и демографски процъфтяващият регион на Казанлък през 1877 г. е изтощен и унищожен.

²⁴ TNA, FO, 424/59, pp. 304–305; Times, 21.IX.1877, p. 9; Times, 22.IX.1877, p. 8; Times, 27.IX.1877, p. 11 et al.

занлък с балансирано население (равномерно разпределено между мюсюлмани и немюсюлмани) преди военните действия при Казанлък и Шипка по време на Руско-турската война от 1877–1878 г., понася тежки човешки и материални загуби, довели до мащабни преселения както на турското, така и на българското население. От друга гледна точка, примерът с региона на Казанлък илюстрира сложността и взаимозависимостта на военните действия и въздействието върху цивилното население, като ясно показва как геополитическите амбиции и етно-националните напрежения довеждат осезаемо до трагедии на локално ниво.

REFERENCES:

- Atanasov, H., 2020a. Demographic and Economic profile of Kazanlak in the 1870s according to Ottoman statistical yearbooks. *Scientific works of the University of Library Studies and Information Technologies*. Vol.18. Sofia: Za Bukvite, pp. 91–100. [Атанасов, Хр. 2020а. Демографски и стопански облик на Казанлък през 70-те години на XIX век според османските статистически годишници. *Научни трудове на Университета по библиотекознание и информационни технологии*. Т. 18. София: За Буквите, с. 91–100.]
- Atanasov, H., 2020b. An Overview of the Ottoman documents on Kazanlak and the surrounding area stored in the Oriental Collections Department of the St. Cyril and St. Methodius National Library. *Library*, no. 5, pp. 47–58. [Атанасов, Хр. 2020b. Обзор на османотурските документи за Казанлък и околността съхранявани в отдел „Ориенталски сбирки“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. *Библиотека*, №. 5, с. 47–58].
- Crampton, R., 1990. The Turks in Bulgaria, 1878–1944. In: Karpat, K. (Ed.), *The Turks of Bulgaria: The History, Culture, and Political Fate of a Minority*. Istanbul: Isis Press, pp. 43–78.
- Dimitrov, G., 1899. *The Suffering of the Bulgarians and the Liberation 1877–1878*. Sofia: Iv. Daskalov i sie. [Димитров, Г. 1899. *Страданията на Българите и Освобождението 1877–1878 год*. София: П-ца Ив. Даскалов и сие].
- Iseminger, G., 1968. The Old Turkish Hands: The British Levantine Consuls, 1856–1876. *Middle East Journal*, Vol. 22, no. 3, pp. 297–316.
- Karpat, K., 1985. *Ottoman Population 1830–1914. Demographic and Social Characteristics*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Kayapınar, L., 2017. The Economic Growth of the Kazanlık in the 15th and 16th centuries. *Proceedings of the Centre for Economic History Research*. Vol. 2, pp. 227–247.
- Miladinova, E., E. Pavlova, T. Tihov, (eds.), 1978. *The Liberation of 1878. Memoirs*. Sofia: Balgarski pisatel. [Миладинова, Е., Е. Павлова, Т. Тихов, (ред.), 1978.

Освобождението 1878. Спомени. София: Български писател].

Popek, K., 2018. The Bulgarian Migrations and the End of Ottoman Rule in Bulgaria (1878–1900). *Historijski zbornik*, Vol. 71, no. 1, pp. 45–59.

Popek, K., 2023. The Question of Christian Slavic Refugees and the Russian Occupation of the Principality of Bulgaria and Eastern Rumelia (1877–1879). *Balkanica*, Vol. 54, pp. 65–81.

Vasileva, N., 2020. *The Rivalry between Russia and Great Britain in Eastern Rumelia, 1878–1885*. Istanbul: Yeditepe.

Correspondence address:

Aleksandar Zlatanov – Senior Assistant Professor, PhD

Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Historical Studies

52 Shipchenski Prohod Blvd., Bl. 17

1113 Sofia, Bulgaria

E-mail: alzlatanov@abv.bg

SCOPUS Researcher ID: 57416104700

Web of Science Researcher ID: ABA-7202-2020

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2634-2661>